

Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri

Abdurrezzak TEK

Dr., U. Ü. İlâhiyat Fakültesi

Özet

Bu çalışmada XV. yüzyıldan itibaren Bursa'da oluşmaya başlayan Mevlevî kültürü ile farklı semtlerde kurulan Mevlevî tekkeleri ele alınmıştır. Bunlar arasında özellikle Ahmed Cunûnî Dede tarafından Pınarbaşı semtinde kurulan ve tekkelerin kapatılmasına kadar varlığını sürdüren âsitâne, postnişinleri, vakfiyeleri, günümüze kadar ulaşmış olan kabir taşları ve kaynaklarda Mevlevî dervişi olarak tanıtılan kişiler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Abstract

The Signs of Mawlawî Order in Bursa

Mawlawî culture and tekkes, which had began to come into being in Bursa after 15th century, played a considerable role in the city. This paper, in general, deals with these tekkes and particularly Pınarbaşı Tekke which was founded by Ahmed Cunûnî Dede (d.1030/1621) and lived until closing down of the tekkes, and its sheikhs, and the wakqfs, and the extant tomb stones, and the dervishes who were presented as Mawlawîs in sources.

Anahtar Kelimeler: Bursa Mevlevihanesi, mezar taşları, Mevlevî dervişler

Key Words: Bursa Mawlawîhane, tomb stones, Mawlawî dervishes

Giriş

XIII. asırdan itibaren Osmanlı topraklarında tasavvuf kültürünü yayan tarikatlardan biri de Mevleviyye'dir. Mevlânâ Celâleddin Rumi'ye (ö. 672/1273) nispet edilen bu tarikat başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi âdâb ve erkânı

belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildi. İlk tarikatlaşma faaliyetlerini başlatan Hüsameddin Çelebi'den (ö. 683/1284) sonra irşad makamına geçen Sultan Veled (ö. 712/1312), babasının görüşlerini yayabilmek, vakfın gelirlerini arttırmak, yeni vakıflar tesis etmek için idarecilerle yakın ilişki kurmuş; daha sonra da yetiştirdiği halifeleri Amasya, Kırşehir ve Erzincan gibi şehirlere yollayıp buralarda zaviyeler kurdurarak Mevlevîliği yaymaya başlamıştır.

Kuruluş sürecinde Mevlevîhaneler, işlev ve kapsamlarına göre iki gruba ayrılmıştır. İçerisinde bin bir günlük çilenin çıkartıldığı, semâhane, türbe, çilehane, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak, kiler ve meşkhaneyi ihtiva eden ve yapı olarak daha büyük olan binalar âsîâne, bunlara bağlı daha küçük kapsamlı tekkeler ise zâviye adıyla anılmıştır. Tarikatın merkezi olan Konya Âsîtânesi'nden başka bu özel anlamda âsîâne olan mevlevîhaneler şunlardır: Afyonkarahisar, Bursa, Eskişehir, Gelibolu, Halep, Kahire, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Yenişehir. İstanbul mevlevîhanelerinden Galata, Yenikapı, Beşiktaş, Bahariye ve Kasımpaşa ise âsîâne statüsündeki Mevlevîhanelerdir.

Bursa Şeriye Sicilleri'ndeki kayda göre XV. yüzyıldan itibaren Bursa'da oluşmaya başlayan Mevlevî kültürü, farklı semtlerde kurulan Mevlevî tekkeleriyle Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Bu çalışmada Bursa Mevlevîhaneleri, postnişinleri, vakfiyeleri, günümüze kadar ulaşmış olan mezar taşları ve özellikle gündelik hayatta kendi mesleklerini icra eden ve kaynaklarda "Mevlevî dervîşi" olarak tanıtılan kişiler hakkında bilgi vermeye çalışılacaktır.

I. BURSA MEVLEVÎHANELERİ VE POSTNİŞİNLERİ

Bursa'da ilk Mevlevîhane kaplıca yolunda Demirhisar¹ diye bilinen yerde Hayreddin b. Garib tarafından yaptırılmış ve Mevlevî dervişlerine vakfedilmiştir. Sonraki yıllarda zâviye, Karahisar Mevlevîhanesi şeyhi Divâne Mehmed Çelebi² tarafından genişletilerek tamir ettirilmiştir. *Bursa Kütüğü*'nden anlaşıldığına göre Mustafa b.

¹ *Bursa Şeriye Sicilleri*'nin B 28 (146b-147a) nolu belgesinde söz konusu Mevlevîhane'nin Kaplıca yakınındaki Adabahçe'de, *Bursa Kütüğü*'nde (II/233) ise Hamzabey Camii ile şimdiki Çelik Palas Oteli'nin arasında inşa edildiği belirtilmektedir.

² Divâne Mehmed Çelebi, hem Anadolu hem de Anadolu dışında gittiği yerlerde birer Mevlevî merkezi açmak suretiyle tarikatı oldukça geniş bir muhitte yaymıştır. Burdur, Eğridir, Sandıklı, İstanbul-Galata mevlevîhaneleri hep onun gayretleriyle açıldığı rivayet edilmektedir. Bkz., Gölpinarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 121, 122.

Ahmed 926/1519'da bu zâviyenin şeyhidir. 1020/1611 tarihinde ise zâviye tekrar oturulamayacak duruma gelmiştir.³ Bunun üzerine mahkemeye başvuran Derviş Mehmed adındaki bir Mevlevî, burasını tekrar ihya etmek istemiştir. Aynı tarihte Sultan I. Ahmed tarafından gönderilen bir fermanla, mevlevîhanenin Bursa mukataasından yeniden inşası için 100.000 akçe tahsis edilmiştir. Ayrıca aynı fermanla bina tamamlandıktan sonra burada kaç kişinin barındığına da bildirilmesi istenmiştir.⁴ Ancak mevlevîhanenin bundan sonraki durumu hakkında şimdilik kaynaklarda her hangi bir bilgi bulunmamıştır.

Geçici bir süre için mevlevîhane görevi gören Setbaşı'ndaki Şeyh Yakup Efendi Dergâhı'nı da Bursa Mevlevîhanelerinden biri olarak ele almak mümkündür. Ayrıca Divâne Mehmed Çelebi'nin Bursa'ya teşriflerinde kaldıkları yerin bir müddet zâviye olarak kullanıldığı kaynaklarda belirtiliyorsa da söz konusu yerin adı zikredilmemiştir. Yine Ulucami civarında diğer bir Mevlevîhane'den de bahsedilmektedir.⁵

Bursa'da Pınarbaşı mevkiinde kurulan ve Bursa Mevlevîhanesi olarak bilinen yer ise XVII. yüzyılda Cünûnî Ahmed Dede (ö. 1030/1620) tarafından kurulmuştur. Aynı yüzyılda Bursa'ya gelen Evliyâ Çelebi, bu dergâhın Bursa'da bulunan diğer dergâhlardan daha büyük, 70-80 civarında oda ve geniş bir semâhaneden müteşekkil olduğunu yazmıştır.⁶ 1925 yılına kadar varlığını sürdüren Mevlevîhane, tekkelerin kapatılmasından sonra sürüştilâtiyle birlikte yıkılmış, harem bölümü mülkleri olduğu için şeyh ailesine bırakılırken selâmlık kısmı askeri kışla olarak kullanılmış, semâhanenin yerine su deposu inşa edilmiş, aslı ahşap olan türbe de yıkılarak yerine betonarme tuhaf bir bina yapılmıştır. Bursa Mevlevîhanesi'nin postnişinlerini şöyle sıralanabilir:

1. Cünûnî Ahmed Dede (ö. 1030/1620)

Larende (Karaman) kazasında Mevlevî bir ailede dünyaya gelen Ahmed Dede ilköğreniminden sonra Konya'ya gitti. *Tevfik Tezkiresi*'ne göre Ebû Bekir Çelebi'ye (ö. 1048/1638)⁷ *Esrâr*

³ Sakıp Dede, *Sefine*, III, 58; Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, III/332, Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 2001, s. 146.

⁴ *Bursa Şeriye Sicilleri*, B 28, 146b-147a.

⁵ Bkz., Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 146.

⁶ Evliyâ Çelebi, *Seyehâtname*, İstanbul 1314, c. II, s. 17.

⁷ Tevfik, *Mecmûatü't-Terâcim (Tevfik Tezkiresi)*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 192, vr. 59a.

Tezkiresi'ne göre ise I. Bostan Çelebi'ye (ö. 1040/1630)⁸ intisap ederek merkez dergâhta uzun yıllar hizmet etmiştir. Çilesini tamamladıktan sonra Bağdat Mevlevihane'sine postnişin olarak gönderilmiştir. Bağdat'a hangi tarihte kesin olarak gittiği bilinmiyorsa da 1610 yılında orada olduğu anlaşılmaktadır. Hayatının son yıllarını Lârende'de geçirmek isteyen Cünûni yerine Ahmed Niyazi Dede'yi halife bırakarak Konya'ya döndü. Bu sıralarda Çelebilik makamında bulunan Ebû Bekir Çelebi kendisine Bursa Mevlevihanesi'ni kurmayı teklif edince yaşlılığını ileri sürerek kabul etmek istememiştir. Birkaç gün sonra Lârende'ye dönmek üzere Çelebi'ye veda ziyaretinde bulunan Cünûni onun "Burc-ı evliyâ olarak bilinen bir yerde mevlevihanenin olmaması câlib-i dikkat değil midir?" şeklindeki sitemkar ifadesi karşısında Çelebi Efendi'yi bu defa reddetmeyip yeğeni Salih'i yanına alarak Bursa'ya gitmiştir. Niyâzi-i Mısırî Dergâhı son postnişini Mehmed Şemseddin Efendi *Yâdigâr-ı Şemsî* adlı eserinde olayı şöyle anlatmaktadır: "eş-Şeyh Ahmed el-Cünûni hazretleri Bağdâd-ı behişt-âbâd Mevlevihanesi'nde Mesnevihân olmuştu. Bu esnada âlem-i manâda kendisine bir taze gül verilmiş, gerçi gülün şekli ve rengi pek latif ise de kokudan eser olmadığından: 'Ah, ne olaydı, bunun bir de kokusu olaydı' demiş. 'Bunun kokusunu Bursa'da duyarsın' denilmiş. Bunun üzerine Konya'ya avdetle âsitâne-i Mevleviyye'de postnişin-i irşâd eş-Şeyh Ebû Bekir Çelebi Efendi'nin 'atebe-i 'aliyyelerine cebinsâ-yı niyâz olmuşlar. Biraz vakt mürûrunda Cünûni Efendi'yi Bursa'ya göndermek arzusunda bulunurlar. Buyururlar ki "Mevlânâ, dârû's-saltanati'l-kadime Bursa burc-ı evliyâ dimekle müştehir bir şehri dil-ârâdır. Ma'a't-teessûf, tarikımıza mensup bir tekye yoktur. Sizi ol canibe gönderelim." Cünûni Efendi ihtiyarlığından bahsle i'tizâr ve maskat-ı re'sine sıla-i rahm arzusuyla gideceğini tezkâr eder. Birkaç gün sonra Lârende'ye gitmek üzere esbâb-ı seferi tedarik ederek berây-ı veda Çelebi Efendi hazretlerinin huzuruna geldiklerinde mecliste bulunanlara hitaben 'Biz Mevlânâ'yı Bursa'ya göndermek arzusunda idik. Halbuki bu sözümüzü kabul etmediler, reddettiler.' buyurmasıyla o sıra Bağdat'ta gördüğü rüya hatırına ve mezkur gül tecessüm ederek önüne gelir. Bunun üzerine hayret edip 'azizin nefes-i mübareklerini kabul ile Lârende'ye gitmeyerek Bursa'ya müteveccihen hareket eder."⁹

Bursa'ya gelen Ahmed Dede, İstanbul'da bulunması hasebiyle tekkesi boş olan Yakup Efendi Dergâhı'na yerleşmiş ve Vezir

⁸ Esrar Dede, *Tezkire-i Suarâ-yı Mevleviyye*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 89, s. 81.

⁹ Ulusoy, Mehmet Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî* (haz. M. Kara, K. Atlansoy), Bursa 1997, s. 495.

Mahallesi'ndeki (Pınarbaşı) mevlevihanesi inşa edilinceye kadar irşad faaliyetlerini burada sürdürmüştür.

Haylî'nin:

Mevlevihane-yi Cünûnî Dede
*Eyledi hû diye diye ihyâ*¹⁰

mısralarından da anlaşıldığı üzere Mevlevihane 1024/1615 yılında tamamlanmıştır. *Bursa Şeriye Sicilleri*'ndeki kayda göre, Mevlevihâne'nin inşasından bir yıl sonra Cünûnî Dede tarafından 10.000 gümüş akçe karşılığında Hacı Sinanoğlu Mehmet adındaki kişinin evi satın alınarak dergâha ilave edilmiş;¹¹ ayrıca 1026/1617'de aynı mahallede bulunan İbrahim Çelebi vakfına ait kale duvarına bitişik harap bir evi 3.000 akçeye tamir ettirerek kırk akçe ücretle dergâh için kiralamıştır.¹² Dede, burada altı yıl süreyle postnişinlik ve mesnevihânlık yaptıktan sonra 1030/1621 tarihinde vefat ederek Mevlevihane'nin haziresine defnedilmiştir. Daha sonra üzerine ahşap bir türbe yapılmıştır.¹³ Beyânî Çelebi vefatına "*Kıldı Cünûnî Dede teslim-i rûh*"¹⁴ mısramı tarih düşmüştür.¹⁵

2. Pervâne Salih Dede (ö. 1073/1662)

Ahmed Cünûnî Dede'nin kız kardeşinin oğlu olan Pervâne Salih Dede'nin hayatı hakkında yerince bilgi bulunmamaktadır. Mevlevîliğe intisap ederek, Şeyhî'ye göre Ebû Bekir Çelebi'den¹⁶ diğer kaynaklara göre de dayısı Ahmed Cünûnî'den çile çıkarmıştır.¹⁷ Ahmed Cünûnî Dede'nin vefatından sonra posnişin olan Salih Dede 43 sene müddetle bu görevi sürdürmüştür. Salih Dede'nin yetiştirmiş olduğu önemli şahsiyetlerden birisi Galata Mevlevihanesi

¹⁰ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 496.

¹¹ *Bursa Şeriye Sicilleri*, 221/147.

¹² *Bursa Şeriye Sicilleri*, 231/12; Cünûnî Dede'nin 1026 tarihli vakfiyesi ile bir Mevlevî dervişi olan Muhammed b. Yusuf el-Kalanisi'nin aynı tarihteki vakfiyesi için bkz., Kara, Mustafa, "Bursa Mevlevihanesi ve Ahmed Cünûnî Dede Vakfiyesi" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü* (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi), Mayıs 1996, sayı 2.

¹³ *Bursa Kütüğü*, 1/73.

¹⁴ İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyâz-i İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Hüdavendigâr Matbaası, s. 132.

¹⁵ Baldirzâde Selisî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliyâ*, (haz. M. Hızlı, M. Yurtsever), Bursa 2000, s. 113-114; *Güldeste*, s. 128; Mehmed Fahreddin, *Gülizar-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emiri, nr. 1089, 109b; Bakırcı Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-Vekâyi der Belde-i Celile-i Bursa*, Millet Ktp., Ali Emiri, Tarih nr. 89, s. 331; *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 495-498; Kara, Mustafa, "Cünûnî Ahmed Dede", *DİA*, c. VIII, s. 130.

¹⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vakâyiü'l-Fudalâ*, (haz. A. Özcan), İstanbul 1989, c. I, s. 559.

¹⁷ *Güldeste*, s. 132; *Zübdetü'l-Vekâyi*, s. 406; *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 498.

şeyhi Gavsî Ahmed Dede (ö.1109/1697) diğeri ise Beşiktaş, Galata ve Yenikapı Mevlevihanelerinde şeyhlik yapmış olan Naci Ahmed Dede'dir (ö. 1120/1708).¹⁸ 1073/1662 tarihinde¹⁹ vefat eden Salih Dede'nin vefatına “*Rûh-ı Sâlih Dede'ye okuyalım Fâtihâ'yı*” mısraı tarih düşülmüştür. Kabri şeyhinin yanındadır.²⁰ *Bursa Şeriye Sicilleri*'nde Salih Dede'nin İkizceler ağnâmından günde on akçe ve her yıl bir müd buğday ve cerre aldığı kaydedilmektedir. Yine 1042/1633'de, Mevlevihane'nin evkafı az olduğundan ve dergâha gelen dervişlere yiyecek yetmediğinden ihtisap mukataasından günde üç okka et verilmesi emredilmiştir.²¹

3. Mehmed Dede (ö. 1114/1702)

Pervâne Salih Dede'nin oğlu olup Bursa'da doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybettiği için dönemin meşayih ve ulemasının sohbetlerine katılarak kendini yetiştirmiştir. Özellikle tasavvufî terbiyesini Niyâzî-i Mısırî'nin yanında tamamlamıştır. İlmi bilgisinin yanında *Mesnevî* kültürü son derece geniş olan Mehmed Dede 1114/1702 tarihinde vefat ederek babasının yanına defnedilmiştir.²² Pendârî Ahmed Dede (ö.1120/1708)²³ ile *Vakiât-ı Mısırî* müellifi İbrahim Rakım Efendi (ö.1163/1749) onun yanında yetişen en meşhur müritlerindendir.²⁴

4. Salih Zihnî Dede (ö. 1131/1718)

Babası Mehmed Dede'nin vefatından sonra yerine postnişin olmuştur. Sultan II. Ahmed'in Bursa'yı ziyaretlerinde Mevlevihane'ye gelerek kendisiyle görüştüğü, ikram ve ihsanda bulunduğu kaydedilmektedir. Divanı olan Mevlevî şeyhlerindendir.²⁵ En meşhur müridlerinden biri Bursalı Mehmed Ağa'nın oğlu Derviş Sahip'tir.²⁶ 1131/1718 tarihinde vefat eden Salih Dede dergâhın haziresine defnolunmuştur. *Güldeste* sahibinin postnişin oluşuna düşürdüğü tarih şöyledir:²⁷

¹⁸ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 157.

¹⁹ Mehmed Fahreddin'e göre vefat tarihi, 1072/1663'tür. Bkz., *Gülizâr-ı İrfân*, 151b.

²⁰ *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 498.

²¹ *Bursa Şeriye Sicilleri*, 246/87; 247/219.

²² İbrahim Rakım, *Vakiât-ı Hazret-i Mısırî*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp, Genel, nr. 772, s. 70; *Güldeste*, s. 133; *Zübdetü'l-Vekâyi*, s. 495; *Gülizâr-ı İrfân*, 152a; *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 499.

²³ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 157.

²⁴ *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 502; Beki, Kamil, *İbrahim Rakım Efendi ve Vakiât-ı Mısırî*, U.Ü. Sos. Bil. Ens., (Yüksek lisans tezi), Bursa 1997.

²⁵ *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 500-501.

²⁶ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 157.

²⁷ *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 500.

*Didi tebriğine geldikte Belîğ tarihin
Oldı sadru'l-fukara Salih Efendi'ye sezâ*

5. Mehmed Şeyhî Dede (ö. 1151/1738)

Mevlevihâne'nin üçüncü postnişini Mehmed Dede'nin oğlu olup 1091/1680 tarihinde Bursa'da dünyaya gelmiştir. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de kaydedildiğine göre Farsça'yı iyi derecede bilen, vefk ve hurûf ilmi gibi "fünûn-ı garîbe"ye meyyâl olan Mehmed Şeyhî Dede, 1113/1701'de Konya Mevlâna Âsitânesi şeyhi el-Hâc Bostan Çelebi Efendi'nin hizmetinde bulunmuş ve çilesini onun yanında tamamlamıştır. Süleyman Hâlis *Vefeyât*'ında Mehmed Şeyhî Dede'nin ayrıca 1120/1708 senesinde Bursa'ya gelen Nakşibendî şeyhlerinden Mehmed Murad Efendi'den de icazet aldığını kaydetmektedir.²⁸ Şiirlerinde "Şeyhî" mahlasını kullanan Mehmed Dede'nin İsmail Hakkı Bursevî hangâhı için düştüğü tarih şöyledir:

*Yazdı bir beyt-i bî-nazîr didi kil-k-i Şeyhî 'allâm-ı sohbetiyân
Bu makâmı ide evc-i cemîl cilve-gâh-ı gürûh-ı Celvetiyân*

Her hafta Cuma günleri namazdan sonra vaaz eden ve *Mesnevî* okuyan Mehmed Dede 1151/1738 tarihinde vefat etmiştir. Tasavvufa dair *Camiu'l-Kelîm*²⁹, *Sülûknâme-i Tarîkat-ı Mevlevîye*, *Şerh-i Evrâd-ı Bâhâiye*³⁰; hesap ilmine dair *Burhâniye* ve Coğrafya ile ilgili Arapça bir risalesi vardır.³¹

6. Mehmed Sadık Dede (ö. 1182/1768)

Amcası Mehmed Şeyhî Dede'nin âhirete irtihalinden sonra yerine geçmiştir. 31 sene müddetince irşâd faaliyetlerinde bulunan Sadık Dede 1182/1768 tarihinde vefat etmiştir. Mevlevihâne'nin hazîresine defnedilen Sadık Dede'nin günümüze ulaşabilen kabrinin mezar taşında şu mısralar yer almaktadır:³²

²⁸ Süleyman Hâlis, *Vefeyâtnâme*, Mustafa Kara özel kütüphanesindeki fotokopi nüsha.

²⁹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin, nr. 237. Eser, *Osmanlı Müellifleri*'nde (c. I, s. 165) yanlışlıkla Mehmed Şeyhî Dede'nin babası Mehmed Dede'ye nispet edilmiştir.

³⁰ Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3878.

³¹ Eşrefzâde Şeyh Ahmed Ziyaeddin, *Gülizâr-ı Sülehâ*, BEEK, Orhan, nr. 1607, vr. 108a, 123b-124a; *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 501-503.

³² *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 503-504; *Gülizâr-ı Sülehâ*, vr. 123b.

*Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Yâ İlahî Şeyh Mehmed Sâdık'ın
Cennet-i 'Adn ola kabr-i enveri
Çok zaman ihlasile olmuş idi
Sâlikân-ı Mevlevî'nin rehberi
'Âkıbet câm-ı memât-ı nûş idüb
Hakk'a teslim eyledi cân u seri
Oldı târîhi bu nazm-ı âb-dâr
Nûş ide Me'vâdan âb-ı Kevseri
Sene 1182*

7. Atâullâh Dede (ö. 1214/1799)

Mehmed Sâdık Dede'nin oğlu olan Atâullâh Dede 1182/1768 senesinde Mevlevîhane'nin şeyhi olmuştur. Meşihatı döneminde Sadrazam Derviş Mehmet Paşa'ya³³ müracaat edilmiş ve Cizyedârzâde Hüseyin Ağa nezaretinde 1190/1776'da dergâh büyük bir onarımdan geçmiştir. *Bursa Şeriye Sicilleri*'ne göre hassa mimarı İsmail Halife tarafından yapılan keşif üzere 85 akçe 1268 kuruş ile türbenin üstü, bitişiğindeki meydan odası, semâhâne döşemesi, dervişlerin hücreleri ve mutfağı tamir ettirilmiştir.³⁴ 27 Receb 1208 / 28 Şubat 1794'te masraflarını Bedesten Kethüdâsı İbrahim Ağa'nın üstlendiği Mirâciye'nin usûl-i mûsiki ile dergâhta okutulmasına muvaffak olan Atâullâh Dede'nin bu geleneği diğer dergâhlara da sirayet etmiştir.³⁵ Mustafa Kara'ya göre bu Mirâciye, bugün hala Mirâc geceleri Bursa'da okunan Nâyî Osman Dede'nin (ö.1142/1729)

*Evvel Allah adını yâd eyleriz
Dil dil olmuş kalbi dil-şâd eyleriz*

diye başlayan Mirâciye'sidir.³⁶ 1214/1799'da vefat eden Atâullah Dede dergâhın hazîresine defnolunmuştur. Kendisinden sonra oğulları Ahmed Dede ile Salih Dede müştereken Mevlevîhane'ye şeyh olmuşlardır.³⁷

³³ İstanbullu Yağlıkçı Kadri Ağa'nın oğlu olan Derviş Mehmet Paşa, Sultan I. Abdülhamid döneminde bir buçuk sene sadarete bulunmuştur. Hanya mutasarrıflığına giderken hava muhalefeti nedeniyle Sakız Adası'na çıkmış ve 1190/1777'de adada vefat etmiştir. Bkz., Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, (haz. Nuri Akbayar), İstanbul 1996, c. II, s. 416.

³⁴ *Bursa Şeriye Sicilleri*, 1189/72.

³⁵ *Gülizâr-ı Sülehâ*, vr. 123b; *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 504.

³⁶ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 158; "Mirâc, Mirâciye ve Bursalı Safiye Hâtun Vakfiyesi" *UÜİFD*, sy. 7, c. VII, (1998).

³⁷ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 505.

8. Ahmed Dede (ö. 1218/1803)

1195/1780 senesinde Bursa'da dünyaya gelen Ahmed Dede 19 yaşında iken postnişin olmuştur. Dört sene kadar bu görevi sürdüren şeyh 1218/1803 tarihinde vefat etmiş, türbeye babasının yanına defnedilmiştir.³⁸

9. Salih Dede (ö. 1246/1830)

Mevlevihane'ye Ahmed Dede ile beraber şeyh olan Salih Dede, ağabeyinin ölümünden sonra müstakil olarak şeyhliğe devam etmiştir. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de kaydedildiğine göre 1125/1810 Rus harbine Bursa meşâyihından özellikle Eşrefzâde Dergâh'ı postnişini Fahreddin Efendi (ö.1227/1812) ve Narlı Dergâh'ı şeyhi Şerafeddin Efendi (ö.1227/1812) muhibbanı ile gönüllü olarak katılmıştır. Konya Âsitâne postnişini Hemdem Çelebi'nin gönderdiği ve grubun başına kendi yerine vekil tayin ettiği Salih Dede de dervişanı ile bu harbe iştirak etmiştir.³⁹ Karahisar ve Bursa'dan gelenlerle birlikte yirmi bir kişi olan Mevlevîler Halil Hamid Paşa'nın oğlu Nurullah Paşa'nın (ö. 1257/1841) maiyetine memur olmuşlar ve Nurullah Paşa'nın kardeşi Arif Bey'in konağında misafir kalmışlardır.⁴⁰

Salih Dede muhibbân ve dervîşîyle katıldığı savaşta maddi ve manevi bir çok yararlılıklar göstermiştir. Rivayete göre Rus ordusunun takibindeki Osmanlı ordusu geri çekilip Tuna Nehri'nin diğer yakasına geçmiştir. Tuna Nehri şiddetli soğuk nedeniyle buz tutmuş, Rus ordusu bütün ağırlıklarıyla köprü yapmaya ihtiyaç duymadan nehri geçmektedir. Osmanlı ordu kumandanı, Salih Dede'ye gelerek "Aman Şeyh Efendi himmet zamanı tam bu demdir" diye yardım istemiş, şeyh de dervîşleriyle birlikte çadira kapanarak İsm-i Celâl'e başlamış. İsm-i Celâl'in ateşiyle buzlar eriyince bütün alet ve edevatıyla nehri geçmeye çalışan Rus ordusunun bir kısmı suya gark olmuş, nehri geçenler de Osmanlı askerlerince kırılmıştır.⁴¹ *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi Mehmed Şemseddin Efendi (ö. 1936), Salih Dede ve dervîşlerinin savaşa giderken yanlarında

³⁸ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 505.

³⁹ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 505.

⁴⁰ Gölpinarlı, *Abdülbâki, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 175.

⁴¹ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 505-506. *Defter-i Dervîşân'dan hareketle* Sezai Küçük, söz konusu Osmanlı-Rus harbinin 1244/1828 tarihinde vuku bulan savaş olduğu kanaatindedir. Gerek M. Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr'da*, gerekse Gölpinarlı'nın *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* adlı eserlerinde verdikleri tarihler yanlıştır. Geniş bilgi için bkz., Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 184.

götürdükleri ve ortasına İsm-i Celâl'in nakşedildiği sancağın hâlâ dergâhta muhafaza edildiğini belirtmiştir.⁴²

Salih Dede'nin muhiblerinden olan Bursa Valisi Halil Hamid Paşa'nın torunu Nuri Paşa'nın (ö. 1257/1841) gayretleriyle dergâhın semâhâne bölümü yeniden yapılarak genişletilmiştir. Salih Dede 1246/1830 senesinde Hicaz'a yola çıkacağı zaman Aşçıbaşı Mehmed Dede'yi yerine vekil tayin etmiş, Hicaz'dan dönemeyeceğini de ima ederek Konya merkez âsitâneye uğramış ve bu vekâleti resmileştirmiştir. Zikredilen tarihte Mekke'de vefat eden Salih Dede Cennetü'l-Muallâ'ya defnolunmuştur.⁴³

10. Aşçıbaşı Mehmed Dede (ö. 1269/1852)

Babası İstanbul Altımermer'de bulunan Sindî Halil Efendi Tekkesi şeyhi Abdülkâdir Efendi'dir. Babasını küçük yaşta kaybeden Mehmed Dede, üvey babası Arif Dede'nin öncülüğünde Yenikapı Mevlevîhane'si şeyhi Şeyh Osman Efendi ve Bâkî Dede'ye intisap ederek çilesini tamamlamıştır. Ardından üvey babası Arif Dede ile Bursa'ya gelmiştir. Mûsikî özellikle de neyzenlikte istidat sahibi olan üvey babası Bursa Mevlevîhane'sinin neyzen başı olunca Mehmed Dede de tekkenin şeyhi Salih Dede'nin hizmetine girmiştir. Dergâha aşçıbaşı olarak tayin edilen Mehmed Dede Salih Dede'nin Hicaz'da vefatı üzerine postnişin olarak irşad faaliyetlerine başlamıştır.

Aynı zamanda Halvetiyye ve Nakşibendiyye'den mücâz olan Mehmed Dede'nin uhdesinde Sindî Halil Tekke'si meşihati da bulunmaktaydı.⁴⁴ 1269/1852 tarihinde⁴⁵ vefat eden şeyh türbeye defnolunmuştur. Vefatı için tarih düşürülen ve Mehmed Şemseddin Efendi'nin belirttiğine göre sandukasında yer alan şiirin son iki mısrası şöyledir:

*Şeyh-i azîmimize düşdi böyle bir târîh
Behište oldı Mehmed Dede Efendi revân*

1260/1844 senesinde Sultan Abdülmecid'in Bursa'ya gelişi münasebetiyle Mevlevîhane tamirden geçmiş ve bazı ilavelerle yeniden tezyîn olmuştur. Yine bu dönemde tekkeye ayda 150 kuruş

⁴² *Yâdigâr-ı Şemsi*, s. 506.

⁴³ *Yâdigâr-ı Şemsi*, s. 505-506.

⁴⁴ Söz konusu tekkenin meşihati çocuklarına intikal etse de Mevlevîhâne'nin son postnişini Mehmed Şemseddin Efendi'nin rızası alınarak Şeyh Necmeddin Efendi'ye tevcih olunmuştur. *Yâdigâr-ı Şemsi*, s. 510.

⁴⁵ Mehmed Ziya, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyeden Yenikapı Mevlevîhanesi* (İstanbul 1911, s. 105) adlı eserinde Mehmed Dede'nin meşihat makamında iki yıl kalarak 1248/1832'de vefat ettiğini kaydetmektedir.

maaş verildiği kaydedilmektedir.⁴⁶ Öte yandan vezirlik rütbesi alınarak önce Kütahya'ya sonra Bursa'ya sürgün edilen Abdurrahman Nâfiz Paşa (ö. 1269/1852) Mehmed Dede'nin dostu olarak dergâhta misafir kalmış ve hizmet etmiştir. Bir ara şeyh kendisine eski itibar ve rütbesine kavuşacağını müjdelemiş; bu durum gerçekleşince de Paşa tekkeye maddi yardımlarda bulunmuştur.⁴⁷

11. Nizâmeddin Dede (ö. 1276/1859)

Mehmed Dede'nin vefatından sonra Mevlevihane'ye şeyh olan Nizâmeddin Dede, *Yadigâr-ı Şemsî* müellifinin ifadesine göre çok genç yaşta vefat etmiştir. Ahlâken ârif ve zarîf, bedenen de nahîf bir zât olan Nizâmeddin Dede, Emîniyye Dergâhı şeyhi Nakşî Emin Efendi'nin torunlarından Şeyh Emin Efendi'nin kızı Ümmü Gülsüm Hanım'la evlenmiştir.

*Çıktı bir sūzişli târîh hâmeden
Hak diyüp güçdi Nizâmeddin Dede*

şeklinde vefatına düşülen tarihten anlaşıldığına göre 1276/1859⁴⁸ senesinde âhirete göçmüş ve türbeye defnolunmuştur. Döneminde Bursa Valisi Süleyman Refet Paşa'nın himmetiyle dergâhın türbe, mutfak ve diğer odaları tamir edilmiş, tamir keyfiyeti de Dersaadet'e bildirilmiştir.⁴⁹

12. Mehmed Şemseddin Dede (ö. 1350/1931)

Bursa Mevlevihane'sinin son şeyhi olan Mehmed Şemseddin Dede 1270/1854 yılında Bursa'da doğmuştur. Babası Nizâmeddin Dede, annesi ise Emirsultan'ın torunlarından Ümmü Gülsüm'dür. Babası vefat ettiğinde henüz altı yaşında olduğu için dergâhı vekâleten Aşçıbaşı Sabri Dede idare etmiştir. 1306/1888 yılında Abdülvâhid Çelebi'den icazet alan⁵⁰

⁴⁶ *Bursa Kütüğü*, III/160.

⁴⁷ *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 507-510; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 159. Mehmed Ziya, Nâfiz Paşa'nın ayrıca Bursa Mevlevihânesi'ne vakfi olduğunu da nakletmektedir. Bkz., a.g.e., s. 105.

⁴⁸ Mehmed Ziya ise şeyhin 21 sene dergâhta şeyhlik yaptığını belirtmektedir. Bkz. *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 105.

⁴⁹ *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 510-513; Küçük, a.g.e., s. 186-187.

⁵⁰ Gölpinarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, s. 400.

Mehmed Şemseddin Dede, 1284/1867'de Sabri Dede'nin vefatıyla meşihat görevini üstlenmiştir. Arapça-Farsça bilgisinin yanında tıp ve edebiyata da meraklı olan Dede, Emîniye Dergâhı şeyhi ve Bursa Nâkibü'l-Eşrâf'ı olan dayısı Burhaneddin Efendi'nin vefatı üzerine bu vazifeyi de üstlenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda ilan edilen cihâd-ı ekbere katılmak üzere yetmiş müridiyle birlikte Konya'ya gitmiş, ancak o dönemdeki şeyhlerin en yaşlısı ve kıdemlisi olduğundan merkez âsitânenin şeyhi Veled Çelebi tarafından Çelebi Vekîli olması uygun görüldüğünden tekrar Bursa'ya dönmüştür.⁵¹

1309/1891 tarihinde Bursa Valisi Mahmud Celâleddin Paşa'nın arzusuyla Sultan II. Abdülhamid tarafından dergâha beş yüz lira ihsan olunmuş, semâhâne, mutfak ve diğer odalar tamir olmuştur.⁵² Tekkelerin kapatılmasından sonra selamlık kısmı askerî kışla yapılmış, haremlik kısmı ise şeyh ailesinin elinde kalmıştır. Semâhânenin ise mescid haline getirilmesiyle bir müddet burada imam-hatiplik yapan Mehmed Şemseddin Dede 7 Rebîülâhir 1350/21 Ağustos 1931 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş, ertesi gün Bursa'ya getirilerek Mevlevihane'nin karşısındaki Pınarbaşı Mezarlığı'na defnolunmuştur.⁵³ Meslektaş Yedigâr-ı Şemsî müellifi vefatına şu tarihi düşmüştür:

*Söyledim cevher gibi Şemsî-i Mısırî tarihin
Erdi şeyhu'l-Mevlevî Şemsî de Mevlâsına*

⁵¹ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 160.

⁵² Bu tamir sebebiyle Mahmud Celâleddin Paşa tarafından söylenen tarih cümle kapısının üzerine konulmuştur. Söz konusu kitâbe şöyledir:

*Hazret-i şâhenşeh-i devrân gerdûn-ı iktidâr
Etti ihyâ ve nev-be-nev âsâr-ı hayr-ı bi-'adid
Pek harâb olmuş idi bu hangâh-ı Mevlevî
Eyledi imârına ibzâl-ı ihsân-ı mezîd
Rûh-ı Mevlânâ'yı şâd etti o Hâkân-ı Kerîm
Zikr-i latîfiyle semâh etmekte hep şeyh ve mürîd
'Âşıkân gülbang-ı nimetîn çektikçe Hak
Eyylesin eyyâm-ı ömr-i şevket ve şânun mezîd
Cevherin târihini vâli iken yazdı Celâl
Kıldı bak teccid bu dergâhı Hân Abdülhamîd 1309/1891*

Bkz. Seyyid Hasan Täib, *Hâtrâ Yahud Mir'ât-ı Burusa*, Hüdâvendigâr Matbaası, 1287/1841, s. 16. Ayrıca Mehmed Şemseddin Dede döneminde Şam Kadısı Seyyid Hasan Täib ile Tâhirü'l-Mevlevî'nin mevlevihânenin durumunu tasvir eden yazıları hakkında bkz., Täib, a.g.e, s. 16; Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), *Çilehâne Mektupları*, (haz. C. Kurnaz-G. Erişen), Ankara 1995, s. 120-121; Küçük, a.g.e., s. 187-189.

⁵³ *Yedigâr-ı Şemsî*, s. 513-516; *Bursa Kütüğü*, III/311.

II. MEVLEVÎ DERVİŞLER

1. Pendârî Ahmed Dede (ö. 1119/1708)

Bolvadin'de dünyaya gelmiştir. Tahsil için Bursa'ya gelmiş ve Mevlevî şeyhi Muhammed Dede'ye intisap etmiştir. Daha sonra İstanbul'a giden Ahmed Dede, Galata Mevlevî şeyhi Gavsî Ahmed Dede'ye hizmet ederek dergâhın aşçıbaşısı olmuştur. Edirne Mevlevîhanesi şeyhi Muhammed Dede'den de istifade eden Pendârî Dede, kısa bir süre Yenikapı Mevlevîhanesi'nde Naci Ahmed Dede'nin yerine vekaleten şeyh olmuştur. 1119/1708'de vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhanesi'nin haziresine defnolunmuştur.⁵⁴

2. Naci Ahmed Dede (ö. 1123/1711)

Bursa'da doğan Ahmed Dede, Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Salih Zihni Dede'ye intisap ederek icazet almıştır. Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin postnişini Muhammed Dede'nin vefatından sonra 1071/1660'da yerine şeyh olmuştur. Kırım muharebesine gönüllü olarak katılan Naci Dede, dönüşünde eski görev yerinde Yusuf Dede bulunduğu için kendisine boş olan Galata Mevlevîhanesi meşihati tevcih edilmiştir. On iki yıl kadar burada vazife yaptıktan sonra bilinmeyen bir sebeple görevden el çektirilmiştir. Üç yıl sonra da Yenikapı Mevlevîhanesi'ne postnişin olmuş ve 1123/1711'deki vefatına kadar burada görev yapmıştır.

Türk ve Fars edebiyatına vakıf olan Ahmed Dede'nin musıkî nazariyatı, usul-i elhân dersleri verdiği ve Fatih Camii'nde Mesnevî okuttuğu kaydedilmektedir.⁵⁵

3. Ömer Şifâî Efendi (ö. 1155/1742)

Şeyh Hasan Efendi'nin oğludur. Önce Bursa Mevlevîhanesi'nden feyz almış ardından Yenikapı Mevlevîhanesi'nde çilesini doldurmuştur. Daha sonra Mısır'a giderek Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Hasan Efendi'den hurûf ilmini tahsil etmiştir. Hekim olan Ömer Efendi'nin tıbbî eserlerinden bazıları şunlardır. *Tuhfetü'l-ahbâb*,⁵⁶ *Hulâsatü'l-ebdân fi't-tıb*,⁵⁷ *Minhâcü's-şifâ fi't-tıbbi'l-*

⁵⁴ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (haz. M. Akkuş, A. Yılmaz), İstanbul 2006, c. V, s. 234; *Bursa Kütüğü*, I/83.

⁵⁵ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. V, s. 180; *Bursa Kütüğü*, I/82; Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2003, s. 346-347.

⁵⁶ Süleymaniye Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2475; İstanbul Üniversitesi Ktp., nr. 3917.

kimyâ,⁵⁸ *Kitâbü'l-mîzân*,⁵⁹ Ayrıca kimyâ ile ilgili *Kitâbu mürşidi'l-muhtâr fi ilmi'l-esrâr*,⁶⁰ ve Osmanlı Tarihi'ne dair *Fezâil-i âl-i Osman*⁶¹ adlı eserleri vardır. 1155/1742'de vefat etmiş ve Bursa Mevlevîhanesi'nin karşısındaki kabristana defnolunmuştur.⁶²

4. Sahib İsmail Dede

Hacı Mehmed Ağa'nın oğlu olup Bursa'da doğmuştur. İlim tahsilinin ardından Mevlevî tarikatına girerek dönemin Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmed Dede'ye intisap etmiştir. Sonraları "terk-i cübbe ve destâr" eyleyerek seyahate çıkmış ve nihayetinde Üsküdar'a yerleşmiştir. Büyük bir *Divân*'ı olan İsmail Dede'nin şiirlerinde Nedim'in tarzının bulunduğu belirtilmektedir.⁶³

5. Ali Baba (ö. 1244/1830)

Emîniye Dergâhı şeyhi Mehmet Emin Efendi'den (ö.1257/1841) feyz almıştır. Nakşibendî tarikatına mensup olduğu halde ömrünü Mevlevîhane'de Mesnevî okumakla geçirmiştir. 1244/1830'da vefat etmiş ve Ahmed Cünûnî Türbesi'nin haricinde, demir parmaklık içerisine defnolunmuştur.⁶⁴ Kabri ve mezar taşı hâlâ hazîrenin içindedir.⁶⁵

6. Abdurrahman Nafiz Paşa (ö. 1269/1852)

Sultan Abdülmecid döneminde vezaret görevinden azledilen Abdurrahman Paşa önce Kütahya'ya ardından da Bursa'ya nefyedilmiştir. Bursa'da Tatarlar'ın meskun olduğu Cizyedârzâde (Hâraççioğlu) konağına yerleşen Paşa vakitlerinin çoğunu Mevlevîhane'de geçirdiği hatta eline süpürge alarak meydanı süpürdüğü nakledilmektedir. Dönemin Mevlevî şeyhi Mehmed Dede kendisine eski itibar ve rütbesine kavuşacağını müjdelemiş; bu durum gerçekleşip de Paşa Maliye Nazırı olunca tekkeye et, ekmek gibi yiyeceklerle birlikte bir miktar ücret tahsis etmiştir. 1269/1852 tarihinde vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhanesi'ne defnedilmiştir.⁶⁶

⁵⁷ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud nr. 5538.

⁵⁸ Milli Ktp., nr. 112.

⁵⁹ Türkiye Kütüphaneleri, Cerrahpaşa, 2/595.

⁶⁰ Milli Ktp., nr. 8602.

⁶¹ Mısır Milli Ktp., Tarih-i Türki, Talat nr. 87.

⁶² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. İsmet Özen), İstanbul 1975, c. III, s. 228-229.

⁶³ Bkz. *Sicill-i Osmanî*, c. V, s. 1435; *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 380.

⁶⁴ *Bursa Kütüğü*, I/157.

⁶⁵ Mevlevî Mezar taşları bölümüne bakınız.

⁶⁶ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 507-510; *Bursa Kütüğü*, III/433.

7. Zeki Dede (ö. 1297/1880)

Bursalı olan Zeki Dede XIX. yüzyılın önde gelen hattatlarından. Üsküdar Mevlevîhanesi'ne şeyh olmuştur. Aynı zamanda Kamil Paşa'nın kütüphanesi müdürü ve fetvâhânenin meşk hocası olduğu kaydedilmektedir. *Bursa Kütüğü*'ne göre Osman Gazi Türbesi'nin üstündeki kitabe Zeki Dede'nin yazısıyladır.⁶⁷ 1297/1880 tarihinde vefat etmiştir.

8. Mustafa Rıza Efendi (ö. 1328/1910)

Ulucami imamı, Şeyhü'l-Kurrâ Hafız Mehmet Efendi'nin oğludur. 1245/1830 tarihinde Bursa'da Şekerhoca mahallesinde doğmuştur. Medrese tahsilini Müftü Abdurrahman Efendi'den kıraat ilmini ise Müftü Hacı İbrahim Efendi'den almıştır. Henüz yirmi dört yaşında iken Ulucami imamlığına tayin edilen Mustafa Efendi, 1855'deki Bursa depreminde Ulucami'nin hasar görmesi üzerine İstanbul'a gitmiştir. Kıraatinin ve sesinin güzel oluşu nedeniyle Evkaf Nazırı Hüseyin Paşa'ya imam olmuş ve aynı zamanda Eyüp Sultan Vakfı'nın yardımcılarının dağıtımıyla görevlendirilmiştir. Mevlevî şeyhi Mehmed Nazif Efendi ve Bedevi tarikatı şeyhlerinden Hüseyin Efendi'ye intisab etmiştir. Ulucami'nin tamirinden sonra Bursa'ya gelmiş ve bir müddet Üftade cami hatipliği yapmıştır. İnegöl ve Bursa'daki çeşitli medreselerde müderrislik yapan Mustafa Rıza Efendi, 1893'de Yıldırım medresesi müderrisi olarak Bursa'daki müderrislere başkanlık yapmıştır. Bulduğu medreseleri tamir ve imar ettirmiş ve birçok talebe yetiştirmek suretiyle Bursa'nın ilim ve irfan âleminde büyük hizmetlerde bulunmuştur. Söz konusu hizmetleri ve Orhan Medresesi'ni tamir ettirmesi üzerine kendisine Osmanî ve Mecidî nişanları verilmiştir. 1910 yılında 81 yaşında iken vefat etmiş ve Üftade türbesi karşısındaki mezarlığa defnolunmuştur.⁶⁸

9. İhtifalci Mehmet Ziya Bey (ö. 1349/1930)

Son devir Osmanlı aydınlarından olup "İhtifalci" lakabıyla meşhurdur. Saray Baltacılar Kethüdası İsmail Ağa'nın torunlarından ve Evkfa-ı Hümâyün hulefasından Osman Vasfi Efendi'nin oğludur. Galatasaray Mekteb-i Sultânî'sinden 1886 yılında mezun olan Mehmet Ziya Bey, 1890 yıllarında da Mekteb-i Sanay-i Nefise'yi bitirmiş; Edirne, Halep ve Konya'da öğretmenlik yapmıştır. 1892'de Bursa İdâdisi'nde müdür olmuştur. Erken yaşlardan itibaren Mevlevîliğe ilgi duyan Mehmet Bey zamanın önde gelen Mevlevî

⁶⁷ *Bursa Kütüğü*, IV/400.

⁶⁸ *Bursa Kütüğü*, III/425.

şeyhlerinden Mevlevî adabını öğrenmiş ve 1889'da Mesnevî okumağa izin almıştır. Önceleri Gümülcine'de sonra da Bursa Mevlevîhanesi mescidinde *Mesnevî* okumuştur. Bursa'da uzun müddet tarihî tetkiklerde bulunan Mehmet Ziya Bey, Türk tarihinin önemli olaylarının yıl dönümleri ile önemli şahsiyetlerinin ölüm yıl dönümlerinde anma törenleri düzenlemesi sebebiyle "ihtifalci" lakabını almıştır. 27 Mart 1930 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp'te bulunan Dedeler Mezarlığı'ndaki aile sofasına defnedilmiştir.⁶⁹

Öte yandan 1022/1614 tarihinde 20.000 dirhem vererek Mevlevîler için bir ev satın alan ve belirli günlerde Mesnevî okumaları için vakfeyleyen Fatma Hatun,⁷⁰ 1041/1631 tarihinde Bıçakçılar Hamamı'na bitişik kahvehanesini Bursa Mevlevîhanesi'ne vakfeden Abdurrahman Çelebi,⁷¹ dergâhın aşçıbaşısı iken 1312/1895'de vefat ederek Pınarbaşın'a defnolunan Osman Dede⁷² 1054/1644'de Mevlevîhane'de vefat eden Derviş Mehmet⁷³ ve 1150/1738'de vefat ederek türbeye defnolunan Muhlis Dede,⁷⁴ kaynaklarda zikredilen diğer Mevlevî dervişlerdendir.

III. MEVLEVÎ MEZAR TAŞLARI

Cünûnî Ahmed Dede'den sonra yerine geçen halifesi Pervâne Salih Dede'nin vefatının ardından şeyhinin yanına defnedilmesi ve üzerlerine türbenin inşa edilmesiyle başlayan Mevlevîler hazîresi, daha sonra diğer Mevlevî şeyhleri, şeyhlerin yakınları, dervişler ve muhibbânın, dergâhın etrafına gömülmesiyle genişlemiştir. 1925'li yıllardan sonra hem tekkenin hem de türbenin yıkılmasıyla hâzire ve barındırdığı mezar taşları büyük ölçüde kaybolmuş; yıkılan türbenin yerine depoyu andıran ucube bir bina inşa edilmiştir. Bu gün türbenin bahçesinde birkaç mezar taşından başka hazîreyi hatırlatacak bir şey kalmamıştır. Gerek bu küçük hazîrede, gerekse türbenin hizasındaki Pınarbaşı Mezarlığı'nda günümüze kadar ulaşabilen mezar ve mezar taşları şöyle sıralanabilir:

⁶⁹ Bkz., İhtifalci Mehmet Ziya Bey, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, (haz. Murat A. Karavelioğlu), İstanbul 2005.

⁷⁰ *Bursa Şeriye Sicilleri*, 227/64; *Bursa Kütüğü*, II/111.

⁷¹ *Bursa Şeriye Sicilleri*, 256/74; *Bursa Kütüğü*, I/39.

⁷² *Bursa Kütüğü*, IV/48.

⁷³ *Bursa Kütüğü*, III/270

⁷⁴ *Bursa Kütüğü*'nde (III/359) Mehmed Dede'nin (ö.1114/1702) oğlu olduğu zikredilen Muhlis Dede'nin bir dönem dergâhta şeyhlik yaptığı kaydedilmektedir.

Hacı Ali Baba'nın hazîrede yere yıkılmış kabir taşı

Küllü men 'aleyhâ fânin
Hâce-i ilm-i ledün pîr-i tarîk-i
Nakşbend
Mevlevîmeşreb muhibb-i hânedân-ı
Mustafa
Yani ol Hacı Ali Baba Efendi nâm-dâr
Eylemişti küşe-i vahdette çoktan
inzivâ
Zemzem olmuştu harîm-i Kabe-i keşfe
sözü
Hallolurdu her kelâmından nice sırr-ı
Hüdâ
Allah Allah diyerek âhir idüb habs-i
nefes
Âlem-i bâlâya rûhu gitti mânend-i duâ
Şâhidem târih nezr-i Mevlevîdir
Refkiyâ
Kutb iken göçtü Ali Baba behiştî kıldı
câ
Sene 1244 Nûrî Dede

Son Mevlevî Şeyhi Mehmed Semseddîn Efendi'nin annesi Ümmü Gülsüm Hanım'ın hazîredeki kabir taşı

Hüve'l-Bâki
Dergâh-ı şerif meşâyihinden
Şeyh Nizâmeddin Efendi
Merhûmun halilesi Ümmü Gülsüm
Hanım rûhuna Fâtihâ
15 Şaban-ı şerif sene 1332
25 Haziran sene 133

Gevher Hâtun'un haziredeki kabir taşı

Mevlevî şeyhi Şemsüddîn

Efendizâde Sahib

Efendinin kerîmesi

Gevher Hâtun'un

kabridir tevellüdü Şubat 333,
irtihali Şubat 334

Sâlih Dede'in Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki

Beni kıl mağfiret ey Rabbi Yezdân

Bi-hakki 'arş-ı a'zam nûr-ı Kur'an

Gelüb kabrim ziyaret eyleyen ihvân

Ede ruhuma bir Fâtiha ihsân

Leblebcizâde merhûm ve mağfûrun
leh

Salih Dede ruhuna fâtiha

25 Muharrem sene 1252

Semâzen başı Seyyid Ahmed Enîs Dede'nin Pınarbaşı Mezarlığındaki kabir taşı

Hüve'l-Bâkî

Bursa Mevlevî

Hanesi Semâzen

Başısı es-Seyyid

Ahmed Enîs Dede

Efendi'nin ruhu için

el-Fâtihâ

Abdi Baba'nın Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Kuşadalı Merhum İbrahim

Efendi kuddise sirruhu'l-azîz

Hazretleri münibânından ve tarîkat-i

'Aliyye-i Mevleviyye muhibbânından
Kadıköylü

el-Hâc Abdî Baba'nın

Rûhu için Fâtihâ sene 1287

Seyyid Halil'in Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Hüve'l-Bâkî

Hâk-i pâ-y-ı Mollâ-yı Rûm

Yani bu Seyyid Halil mağfur ola
'Azm ederken Konya'ya sad şevkle

Pir Cünûnî etti celb ma'zur ola

Ola Mevlânâ şefi've yâveri

Rûz-ı Mahşer tâ ki nefh-i Sûr ola

Münkereyn çıktıkta târihin dedi

Medfeni Seyyîd Halil'in nûr ola

Sene 1244

Ahmed Nazif Bey'in Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki Kabir taşı

Hüve'l-Bâkî

Âsitâneli merhûm

Çadircıbaşızâde

Muhibb-i Mevlevî merhûm

Ve mağfûrun leh el-Hâc

Ahmed Nazif Bey rûhu için

el-Fâtihâ sene 1270 ve halile-i

Muhteremeleri Kurşûnîzâde

el-Hâc Ali Bey kerîmesi Şerife

Aişe Hatun ruhu için Fâtihâ sene 1271

Hafız Ali Efendi'nin Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Hüve'l-Bâki

Hafız Dede Efendi kıldı vedâ'-ı fânî

Şehrâh-ı Mevlevîde bir zât idi dil-âgâh

Sultan Murad ol mihrâb-ı camiinde

Olmuştu baş imamet ona
muvâzabetgâh

Kur'ân tilâvetinde hoş-hân idi hoş-
elhân

Etmişti hüsn-i ahvâl ihsan Cenâb-ı
Allah

Âyîn-hânlığıyla bahş eyleyüb safâyı

Efzûn olurdu dâim şevk semâ'-ı dergâh

Nakş etti harf-i mu'cem levh-i beyâna târih

Hafız Ali Efendi göçtü bekâyâ nâgâh sene 1305

**Kabri belli olmayan Derviş
Abdülazîz Mehmed'in Pınarbaşı
Mezarlığı'ndaki mahzun kabir taşı**

el-Hamdülillâh 'ale'l-İslâm

Ve 'alâ tevfi'ki'l-îmân

Merhûm emânetçi Derviş

Abdülazîz Mehmed

Rûhu için el-Fâtihâ

Sene 7 Receb 1226

Hafız Abdî Dede'nin Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Bez-i ten eyler iken matbâh-ı Mollâ'da
bu cân

Misl-i pervâne yanub yakılarak leyl
nehâr

Dahi şemm eylemedin bûy-ı murâdı
hayfâ

Kıldı sâkî-i ecel sâğar-ı ömrün ser-şâr

Ermedin çille-i sûrîsi dahi pâyâne

Eyledi nakd-i revânın reh-i Molla'ya
nisâr

Görücek solduğunu gül gibi canlar açdı

Def ü ney sine döküb şiven ederler izhâr

'Adni zeyn etti bu târihte mânend-i güher

Hafız Abdî Dede der-revnağ-ı kurb-ı didâr

Sene 1254

Mehmed Nûrî Efendi'nin Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Sâbık Kıbrıs nâibi Trabzonî
es-Seyyid Mustafa Hayâlî Efendi
mahdûm

ve ciğerpâresi merhûm es-Seyyid
Mehmed

Nûrî Efendi rûhu için fâtiha

Sene 125

**Tabbâh Ahmed Yektâ Dede'nin
Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı**

Hüve'l-Bâkî
Merhûm ser-
Tabbâh Ahmed
Yektâ Dede
Rûhu için
Fâtihâ sene 1261

**Seyyid Derviş Mehmed İzzet'in
Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı**

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Dilerim bakmaya Rabbim yüzümün
karasına
Giremez kimse efendiyle kulun
arasına
Tarikat-i 'aliyye-i Mevleviyye
muhibbânından
Şahin Lala mütevellisi Mehmed Bey
Zâde merhûm ve mağfûrun leh
es-Seyyid Derviş Mehmed İzzet
Beyefendi rûhu için
el-Fâtihâ sene 128

Muhammed Cemâl Zeki Dede'nin Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Hüve'l-Bâkî

Vâli-i eyâlet devletlü Süleyman Paşa

Hazretlerinin mühürdârı Hafız Ahmed

Efendi mahdûmunun fevti târihidir

Bağ-ı cihânda yine eyledi bir nev-nihâl

Hayf ser-üftâde-i hâk-i ecel lâ mahâl

Oldu bu mısra' tamâm fevtine târih-i tâm

Etti bekâyı makarr rûh-ı Muhammed Cemâl

Zeki Dede fi Şevvâl sene 1268

Muhammed Hilmî Efendi'nin Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Hüve'l-Bâkî

Bakıp geçme ricam budur ey
Muhammed ümmeti

Mevtânın diriden hemân bir Fâtihâdır
minneti

Suhuf-hân (?) mücellid ve Mevlevî

İbrahim oğlu el-Hâc Hafız

Muhammed Hilmi Efendi'nin rûhu için
Fâtihâ

1 Receb-i Şerîf sene 1346 22 Kânûn-ı
Evvel sene 1927

**Güzelhisarlı Muhammed Dede
Efendi'nin Pınarbaşı
Mezarlığı'ndaki kabir taşı**

Târîh-i vefât ve hitâmuhû
el-Misk merhûm
Ve mağfûrun leh el-Hâc Muhammed
Dede Efendi Güzel
Hisârî rûhu için Fâtihâ
Sene 1203

**Tâcî kaybolmuş Muhammed Molla
Dede'nin Pınarbaşı
Mezarlığı'ndaki kabir taşı**

Hüve'l-Bâki
Nev-civânım uçtu cennet bağına
Derdi kaldı vâlidesi yanına
Galib Paşa'nın tatar ağası
Ali Ağa'nın mahdum ve ciğerparesi
Mevlevî merhum Muhammed Molla
Dede'nin
Ruhu için fatiha sene 1252

Karamânî Mustafa Rüşdî Dede'nin Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Destûr Yâ Hazret-i Pir-i Destgîr
Fânist cihân der o vefâ-nîst
Bâkî heme ost cümle fânist
Bu hâk-i pâkde medfûn ve
Rahmet-i Rahmâna makrûn olan
Cân-ı ecille-i ricâl-i Mevleviyeden
kutbu'l-ârifin
Gavsu'l-vâsılın eş-Şeyh Ahmed el-
Cünûnî
Hazretlerinin türbe-i şerîfesi
hizmetine vakf-ı
vücûd eden Karamânî Mustafa
Rüşdî Dede Efendi'dir
Vâkıf-ı serâir-i manevî bir Mevlevî
idi
Âsitâne-i Hazret-i Pir'den işbu
dergâh-ı feyz-
İktinâha bi'l-vürûd tekmîl-i
hıdemât ve sülûk
Eylemiş bir vücûd-ı nâdiri'l-
mevcûd ve misli mefkûd bir merd-i
Mes'ûd iken bu târihte meyân-ı muhibbândan sır oldu
Fuâdâ yaktı cânı fevt Dede
Hak Te'âlâ garîk-i rahmet ede
Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten
13 Recebû'l-mürecceb sene 1312
Yevm-i Pençsenbe

Bursa Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Şemseddin Mehmed Efendi'nin Pınarbaşı Mezarlığı'nda yazısız kabir taşı

(Parmaklığa aslı olan levhada şu ibareler yer almaktadır.)

Sâbık Bursa Mevlevî
Şeyhi Şemseddin
Efendinin Kabridir
Tevellüdü İrtihâli
1270-1852 1350-1931

Hatice Tevhîde Hanım'ın Pınarbaşı Mezarlığı'nda son şeyhin yanındaki kabir taşı

Dergâh-ı şerif meşâyihinden
Merhûm Şeyh Nizâmeddîn
Efendinin kerîmezâdesi
Ve Nihâd Efendi merhûmun
Kerîmesi merhûm Hatice Tevhîde
Hanımın rûhu için Fâtihâ
Târih-i irtihâli Muharrem 1343

Saraybosna Muhacirlerinden Said b. Sadullah Ağa'nın Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki kabir taşı

Hüve'l-Bâkî
Der-în râh çün cân-ı Ahmed gül-est
Der-în gülistân Celâleddin bülbül-est
Der-în gülşen o ni'met-perdâz şod
Be-câneş zi-Ahmed besî râz şod
Nehrist der-gülzâr-ı 'urefâ kîmyâ-yı
nazmet ey şâhem meded
Şerâb-ı Kevser 'aşk-ı ilâhî bülbül-i
uşşâk (?)
Be-'aşk (?) murg-ı dil ki be-dergâhet
âmedem
Ey tabîbe'l-kulûb tâ be-'ilm-i ledün
murg-ı dilemrâ ihyâ konend
Saraybosna muhâcirlerinden Mu'îd-
Zâde el-Hâc Said b. Sâdullah
Ağanın rûhu için Fâtihâ
20 Mayıs sene 1333

